

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΠΕΡΙΛΗΨΗ

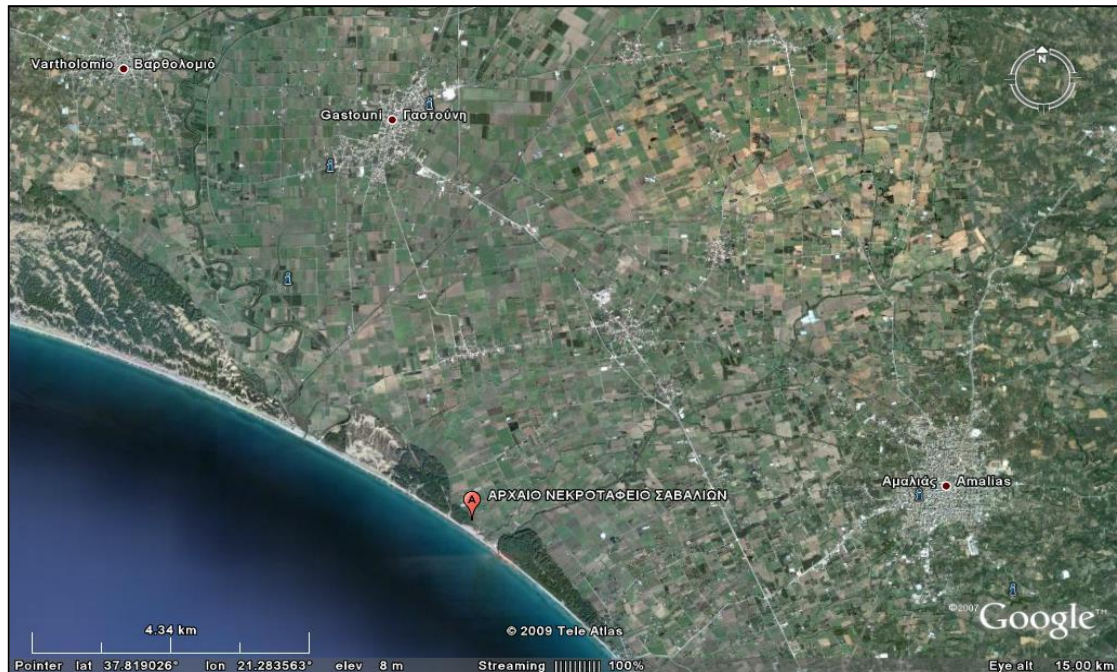
Πρόκειται για την παρουσίαση των ανασκαφικών πορισμάτων και της μελέτης του σχετικού υλικού, τεσσάρων ανασκαφικών τομέων σε παραθαλάσσιο αρχαίο ηλειακό νεκροταφείο, εκ των οποίων ο παλαιότερος χρονολογείται στα υστεροαρχαϊκά χρόνια και απέδωσε πυρές και χαρακτηριστικά της εποχής αυτής όστρακα αγγείων (από κύλικες, πινάκια και λύχνους) αλλά χωρίς ενδείξεις τάφων στο άμεσο περιβάλλον. Οι υπόλοιποι τρεις τομείς αφορούν σε ισάριθμες συστάδες τάφων οι οποίες θα βρίσκονταν αρχικά κάτω από ισοπεδωμένους, σήμερα, τύμβους. Από αυτές, η παλαιότερη χρονολογείται στην πρώιμη και ώριμη κλασική εποχή (π. 480-430 π.Χ.) με λίθινη σαρκοφάγο και κεραμοσκεπείς τάφους που απέδωσαν κτερίσματα, ως επί το πλείστον αγγεία, αλλά και πληθώρα σπασμένων αγγείων πλησίον των τάφων τα οποία σχετίζονται με κατανάλωση τροφής. Τα υπολείμματα τροφής αφορούν κυρίως σε μεγάλα εδώδιμα χερσαία σαλιγκάρια που ασφαλώς καταναλώθηκαν στο πλαίσιο της τέλεσης περιοδικών περιδείπνων προς τιμήν των νεκρών και χρονολογούνται από τις αρχές του 6^{ου} έως τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Οι υπόλοιπες δύο συστάδες χρονολογούνται στους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους (3-5^{ος} αι. μ.Χ.) περιλάμβαναν κάθε μία από έναν κιβωτίοσχημο τάφο με αρκετά αγγεία ως κτερίσματα. Πλαισιώνονταν από κεραμοσκεπείς τάφους ακτέριστους ή κτερισμένους με ένα ή δύο αγγεία, συχνά τοποθετημένα εκτός τάφου.

ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

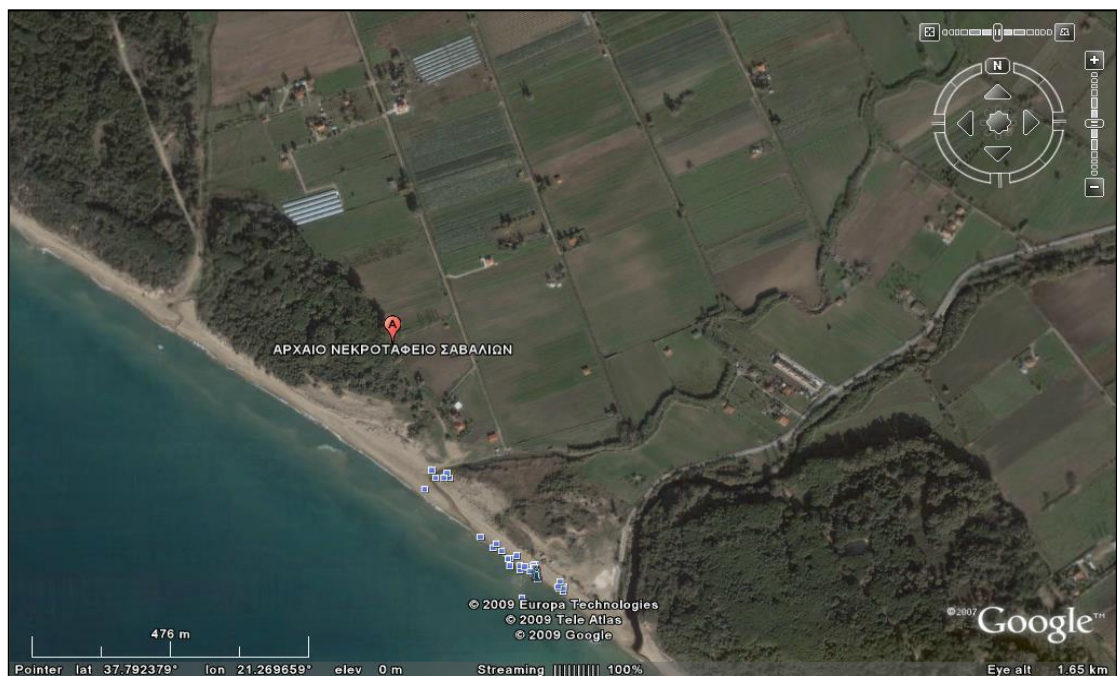
Εικόνα 1. Αεροφωτογραφία εντοπισμού κλίμακας 1:150 000 του αρχαίου νεκροταφείου των Σαβαίων (Google-Earth).

Το αρχαίο παραθαλάσσιο νεκροταφείο των Σαβαλίων βρίσκεται σε ευθεία απόσταση 15 χλμ. ΝΝΔ της αρχαίας Ήλιδας και 38 χλμ. ΔΒΔ της Ολυμπίας. Απέχει 4 χλμ. ΝΔ της μικρής πόλης των Σαβαλίων στην εκτός σχεδίου αγροτική περιοχή 'Κασιδιάρης'¹ ΔΔ. Σαβαλίων, Δήμου Αμαλιάδας, εκτός κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου (Εικ. 1-3).

Εικόνα 2. Αεροφωτογραφία εντοπισμού κλίμακας 1:50 000 του αρχαίου νεκροταφείου των Σαβαλίων (Google-Earth).

2

Εικόνα 3. Αεροφωτογραφία ευρύτερης περιοχής 1:5 000 του αρχαίου νεκροταφείου των Σαβαλίων (Google-Earth).

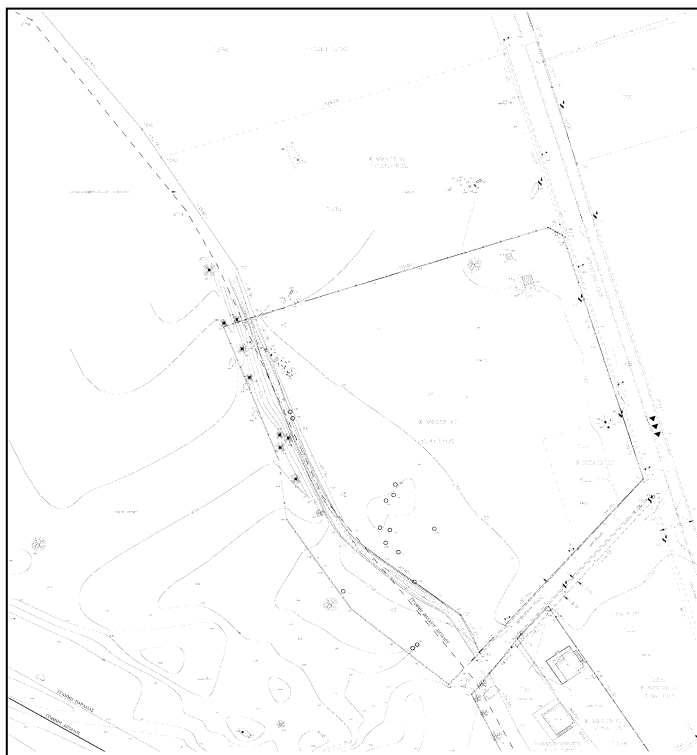
¹ Πιστεύεται ότι ο κάμπος στην θέση αυτή πήρε το όνομά του, διότι το 1829 οι ντόπιοι έκοψαν τις ελιές αρχίζοντας καλλιέργεια δημητριακών (Αγιαννιτόπουλος 2000, σ. 33).

Κατόπιν οικοδομικού αιτήματος διενεργήθηκε αυτοψία σε αγροτεμάχιο ιδιοκτησίας Χρ. Κάσαρη, συνολικής έκτασης 20230 μ², το οποίο προέκυψε από τη συνένωση δύο αγροτεμαχίων εκτάσεως 12170 (αρ. 154) και 8060 (αρ. 153α) (ΕΙΚ. 4-7). Παρατηρήθηκαν κάποιες ενδείξεις και συγκεκριμένα συγκέντρωση από τεμάχια οπτόπλινθων στην ΒΔ γωνία του μεγαλύτερου τεμαχίου (154) παραπλεύρως αποστραγγιστικής τάφρου. Ακολούθησε ανασκαφική έρευνα του σημείου από την οποία προέκυψαν οπτόπλινθοι και θραύσματα κεραμίδων σε ασυνέχεια μεταξύ τους όπως και λίγα τμήματα οστών (ΕΙΚ. 8). Στη συνέχεια διενεργήθηκαν με μηχανικό μέσο 30 δοκιμαστικές τομές, πλάτους κατά κανόνα έως 1,5 μ. και βάθους έως 1,85 μ. όπου εντοπίστηκε ο υδροφόρος ορίζοντας, αρχικά στην ευρύτερη περιοχή του σημείου και οι οποίες σταδιακά επεκτάθηκαν σε όλη την έκταση των δύο αγροτεμαχίων, ως επί το πλείστον επί της οικοδομικής γραμμής της μελλοντικής κάλυψης των κτιρίων αλλά και σε σημεία που υπήρχαν ενδείξεις (με την απαραίτητη διεύρυνση των τομών). Με τον τρόπο αυτό εντοπίστηκαν πέντε σημεία η ανασκαφική έρευνα των οποίων διήρκεσε, κατά διαστήματα, από το Νοέμβριο 2007 έως και το Σεπτέμβριο 2008².

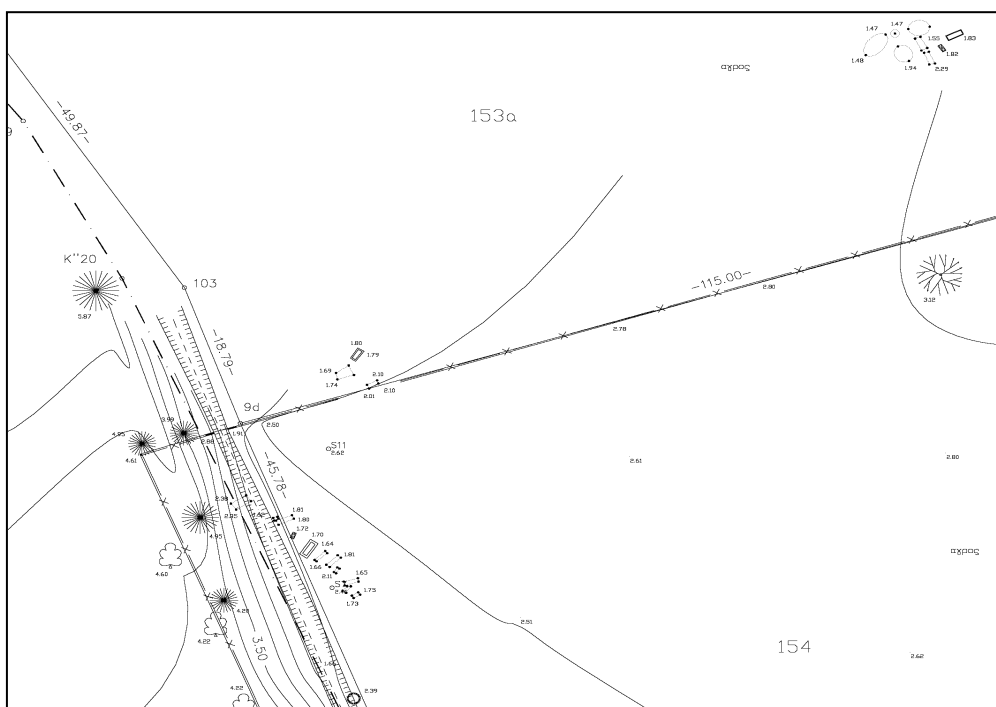

Εικόνα 4. Αεροφωτογραφία ευρύτερης περιοχής 1:1 000 του αρχαίου νεκροταφείου των Σαβαλίων (Google-Earth) με εντοπισμένες τις θέσεις των ανασκαφικών τομών.

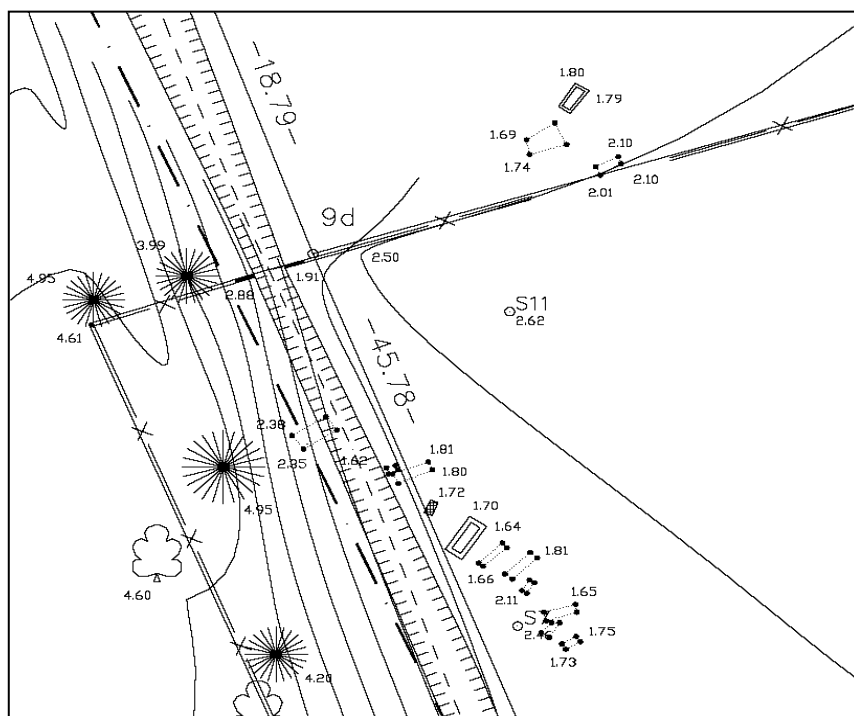
² Στην ΒΑ γωνία του αγροτεμαχίου εντοπίστηκε παραδοσιακό λιθεπένδυτο πηγάδι μικρής αγροτικής οικίας (μετόχι) που υπήρχε στο σημείο αυτό και είχε πλέον καθαίρεθεί. Το πηγάδι αυτό έφερε πρόσφατα χτισμένο στόμιο από τσιμέντο. Ο ιδιοκτήτης ανέλαβε την πρωτοβουλία να το διατηρήσει χτίζοντας εκ νέου ψηλό στόμιο με πέτρα.

Εικόνα 5. Τοπογραφικό διάγραμμα 1:1000 του αρχαίου νεκροταφείου των Σαβαλίων (Νάντερ Μισέλ Αλ-Ασκάρ) με εντοπισμένες τις θέσεις των ανασκαφικών τομέων. Από πάνω αριστερά: Τομή 11, Συστάδα Γ με ταφικές αποθέσεις, Συστάδα Β με ταφικές αποθέσεις και Συστάδα (σειρά) Α.

Εικόνα 6. Άποψη των συστάδων Α, Β & Γ (λεπτομέρεια).

Εικόνα 7. Αποψη των συστάδων Α και Β (λεπτομέρεια).

Εικόνα 8. Ο κατεστραμμένος κιβωτιόσχημος ρωμαϊκός τάφος.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΙ ΚΑΙ ΚΑΘΕΤΟΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ

Η συστάδα Α βρίσκεται 104,5 μ ΝΔ της συστάδας Γ. Η συστάδα Β βρίσκεται 27,75 μ. ΒΑ της Α και η τομή έντεκα (11) 74 μ. ΔΒΔ της συστάδας Γ. Η ίδια τομή βρίσκεται 83,25 μ. Β από την συστάδα Α και η Β 55,5 μ Ν της τομής 11. Τέλος η συστάδα Β απέχει 83,25 μ ΔΝΔ από τη Γ. Η συστάδα Α

βρίσκεται 166,5 μ BBA από την ακτή (ΕΙΚ. 9) και η Γ 263,6 μ. προς την ίδια κατεύθυνση. Σημειωτέον ότι σύμφωνα με τους χάρτες της Κτηματικής Υπηρεσίας η γραμμή του παλιού αιγιαλού (shore)³ βρισκόταν σε πάρα πολύ μικρή απόσταση από τη συστάδα Α.

Εικόνα 9. Άποψη της σημερινής ακτής από Ν.

Η συστάδα Γ βρίσκεται 0,15 μ ψηλότερα από τη συστάδα Α. Οι πρόσκαιρες πλινθόκτιστες κατασκευές - επίπεδες πυρές ανιχνεύθηκαν σε μέγιστο βάθος 1,24 μ. από την επιφάνεια. Η άνω επιφάνεια των οστρεοσωρών και οστρακοσωρών σε βάθος 0,66-0,93 μ. από την επιφάνεια. Η καλυπτήρια του δαπέδου του τάφου 10 βρίσκονταν σε βάθος 0,82 μ. και οι καλυπτήριες της σαρκοφάγου 0,76 μ. από την επιφάνεια. Το εσωτερικό της σαρκοφάγου βρισκόταν σε βάθος 1,3 μ. από την γύρω περιοχή, ενώ ο πυθμένας της ήταν τοποθετημένος σε βάθος 1,4 μ.⁴.

Αντίθετα, η τομή 11 βρίσκεται κατά 0,47 μ χαμηλότερα από τη συστάδα Α και επίσης 0,62 μ. χαμηλότερα από τη συστάδα Γ. Η άνω επιφάνεια του λίθου που χρησιμοποιήθηκε ως σταθερό βρίσκεται 0,39 μ. από την επιφάνεια του εδάφους στο σημείο αυτό του αγροτεμαχίου. Η

³ Με τον όρο εννοείται η παράκτια ζώνη που αρχίζει από τη γραμμή του κατώτερου νερού (low water line) και επεκτείνεται προς τη ξηρά, μέχρι το όριο που το κύμα είναι ενεργό.

⁴ Οι πιο πάνω τιμές αφορούν σε συνολικές μετρήσεις που ελήφθησαν με τον χωροβάτη από απόσταση. Οι μετρήσεις που θα παρατεθούν στη συνέχεια αναλυτικότερα ελήφθησαν εκ του σύνεγγυς όπου η επιφάνεια του εδάφους ήταν περίπου κατά 0,10 μ. χαμηλότερη. Ακριβέστερα λοιπόν, ο πυθμένας της σαρκοφάγου βρέθηκε σε βάθος 1,3 μ. σε σχέση με την επιφάνεια τους αγρού στα 6 μ. νοτιότερα της σαρκοφάγου.

ανατολικότερη και νεότερη πυρά 1 εντοπίστηκε σε βάθος 0,7-0,8 μ. ενώ η σε απόσταση περίπου 2,3 μ. πυρά 2 εντοπίστηκε σε βάθος 0,9-1,1 μ.

Στη συστάδα Β το σωζόμενο ύψος του κιβωτιόσχημου ήταν σε βάθος 0,515 από την επιφάνεια του εδάφους και το εσωτερικό του 0,732 μ.

Στη συστάδα Α το ανώτερο σωζόμενο ύψος του κιβωτιόσχημου ήταν σε βάθος 0,54 μ. και το εσωτερικό του 0,97 μ. Ο στρωτήρας του δαπέδου του τάφου 4 βρισκόταν σε βάθος 0,82 μ. ενώ το τμήμα του αγωγού Ν του κεραμοσκεπούς τάφου 1 (Τ1) σε μόλις 0,3 μ. βάθος από την επιφάνεια του εδάφους.

ΓΕΝΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

Ένα πρώτο βήμα θα ήταν να συσχετιστούν τα τοπογραφικά δεδομένα της ανασκαφής και της αμέσου περιοχής της με τα γενικότερα. Σύμφωνα με παλιές μαρτυρίες κατοίκων αναφέρεται (Αγιαννιτόπουλος 2000, σ. 12) ότι 'αγκωνάρια' και αγγεία είχαν βρεθεί μεταξύ του Αβδελιάρη ή Ξηρολάγκαδου που διασχίζει το δάσος μερικές δεκάδες μέτρα Δ. της ανασκαφής και της παλιάς κοίτης του Κουρλέσα, στην επίσης αναδασωμένη εδώ και περίπου 50 χρόνια περιοχή 'Άμμος', ανάμεσα στις εκβολές του πιο πάνω ρέματος και αυτές της Μαργαρίτας, σε απόσταση π. 750 μ. ΝΑ της ανασκαφής. Αν η πληροφορία αυτή συνδυαστεί με δεδομένα της ανασκαφής και συγκεκριμένα την κατεύθυνση (ΒΔ-ΝΑ) η οποία ορίζεται από τους τάφους της υστερορωμαϊκής συστάδας-σειράς Α, πολύ πιθανό κατά μήκος ενός δρόμου, συνάγεται ότι ο δρόμος αυτός μπορεί να συνέδεε εκείνη την εποχή κάποιες κώμες της περιοχής, όπως αυτά που έχουν εντοπιστεί στην περιοχή της σημερινής Γαστούνης, περίπου 4,5 χλμ. βορειότερα (Αγκινάρα), του Βαρθολομιού (Τραγάνι), περίπου 7 χλμ. ΒΔ⁵ ή και τα ρωμαϊκά λουτρά της Κυλλήνης περίπου 12,5 χλμ. ΔΒΔ., και κατέληγε στην προαναφερόμενη θέση Άμμος, όπου δεν αποκλείεται κατά την αρχαιότητα να υπήρχε τουλάχιστον, ένας μικρός υπήνεμος όρμος, όπως αυτός που υπάρχει σήμερα στις κοντινές εκβολές του Πηνειού. Αν επίσης ληφθεί υπόψη η πληροφορία ότι στα ανοιχτά και σε απόσταση περίπου 500 μ. από την ακτή, σε βάθος 3 π. μέτρων και σε 3-4 σημεία, διακρίνονται μεγάλες λίθινες πλάκες (ό.π., σ. 13), φαίνεται πιθανό ότι θα υπήρχε και κάποιο λιμενικό έργο, ίσως λιμενοβραχίονας ή κυματοθραύστης, έργο σύνηθες και εκτεταμένο σε πολλά σημεία του ελλαδικού χώρου (Murray 1988, 116) και το οποίο θα προστάτευε την επίπεδη και αλίμενη αυτή περιοχή του Χελωνάτα κόλπου (πρβλ. Raban 1988a, 185). Σχετική έρευνα που διενεργήθη σε απόσταση έως περίπου 250 μ. από την ακτή (δεδομένου ότι στη συνέχεια το βάθος αυξάνεται πάρα

⁵ Όλες οι αποστάσεις του νεκροταφείου των Σαβαλίων από τις θέσεις του νομού Ηλείας με τις οποίες γίνονται συγκριτικές αναφορές είναι επί χάρτου, σε ευθεία γραμμή.

πολύ) απέδωσε μερικές ενδείξεις και συγκεκριμένα στο αναφερόμενο βάθος (π. 3 μ.) και σε απόσταση π. 130 μ. από την ακτή, κάποιες διάσπαρτες ακατέργαστες πέτρες μεσαίου ή μικρού μεγέθους που αν και δεν αποκλείεται απλώς να ανήκει σε έρμα από πλοία, δίνει ίσως κάποιες ενδείξεις για ύπαρξη χώρου ελλιμενισμού. Είναι άλλωστε γνωστό από συναφή παράλληλα (Θάσος, Πάρος) ότι τα αρχαϊκά λιμενικά έργα και ιδιαίτερα οι λιμενοβραχίονες (προκυμαίες) είναι κατασκευασμένοι μόνο από λιθορριπή (Λιανός 1985: 124, εικ. 6). Συνεπώς είναι πιθανό η τοποθεσία να ανταποκρίνεται σε ένα ακόμα μικρό λιμάνι ανάμεσα στην Κυλλήνη και τη Φειά. Σύμφωνα με το μοντέλο των δύο αυτών περιοχών, οι λιμενικές εγκαταστάσεις και τα λατομεία τους βρίσκονται τουλάχιστον 1 μ. κάτω από τη σημερινή στάθμη της θάλασσας (Pirazzoli 1988, 165· Flemming κ.ά. 1973· Hall, 1969· Baladié 1978). Επομένως δεν αποκλείεται και στην περίπτωση του πολισματος στη θέση αυτή των Σαβαλίων να υπήρχε μια λιμενική εγκατάσταση που καταποντίστηκε. Πράγματι, οι τάφοι αυτοί προϋποθέτουν ενδεχομένως ένα πόλισμα με το επίνειό του το οποίο ελλείψει αρχαιολογικών και λοιπών γραπτών μαρτυριών δεν μπορεί να συνδεθεί, προς το παρόν με την αρχαία τοπογραφία της περιοχής⁶. Σχετικά οικιστικά λείψανα αναφέρονται από την περιοχή του Χουρμά στην Κουλούμιστα, 3850 μ. ΒΑ, η οποία χαρακτηρίζεται ως διάσπαρτη από όστρακα κλασικών χρόνων (Αγιαννιτόπουλος 2000, σ. 89). Σε μικρή απόσταση επί της προαναφερόμενης κατεύθυνσης προς Βαρθολομίο και Λουτρά Κυλλήνης, περίπου 2,5 χλμ. προς τα ΒΔ και συγκεκριμένα στο Παλαιοχώρι, ένα χιλιόμετρο από τις εκβολές του Πηνειού (Μπούκα) και προς τη Γαστούνη, υπάρχουν ίχνη κατοίκησης της κλασικής, προφανώς, περιόδου, που ανταποκρίνονται σε μια πολύ μικρή εγκατάσταση κοντά στις παλιές εκβολές του Πηνειού (Sperling 1942, 84). Τέλος, σε μικρότερη απόσταση π. 2 χλμ. ΑΒΑ, ανάμεσα στην περιοχή που ονομάζεται στους χάρτες 'Αμαξά' και στον Ξεροπόταμο, λέγεται ότι υπήρχε ο ερειπωμένος οικισμός της Αγίας Ανάληψης, βυζαντινών χρόνων ή της πρώιμης Τουρκοκρατίας (1460-1687) με νεκροταφείο, ο οποίος κάποτε λεγόταν 'Σαράβαλα' (Αγιαννιτόπουλος 2000 σ. 31).

Εκτός από την ύπαρξη ενός πιθανού λιμανιού και των επαρχιακών μικρών δρόμων, θα μπορούσε να επιχειρηθεί και ένας συσχετισμός με το κυρίως ρωμαϊκό δίκτυο. Όπως είναι γνωστό, η Εγνατία οδός της οποίας η βασική αρτηρία έφτανε έως τον Έβρο και στη συνέχεια έως την Κωνσταντινούπολη (Τσατσοπούλου-Καλούδη 2005· Λιάμπη 2009, 23) διέθετε επίσης έναν κλάδο που συνέδεε τη Νικόπολη με το Αντίρριο η κατασκευή του οποίου χρονολογείται πριν το 112 μ.Χ., και ο οποίος στη

⁶ Μάλλον είναι δύσκολη η σύνδεσή του με το αρχαίο Αλήσιον ή Αλείσιον (Αγιαννιτόπουλος 2000, σ. 14) δεδομένου ότι το αρχαίο αυτό πόλισμα τοποθετείται επί του ορεινού δρόμου Ήλιδας-Ολυμπίας (Στράβων VIII, 3, 10, 3, 32).

συνέχεια επεκτάθηκε και στην Πελοπόννησο με την κατασκευή της οδού Πατρών – Μεθώνης. Στόχος του κλάδου αυτού ήταν η οδική σύνδεση των λιμανιών της Δυτικής Ελλάδας (Αξιώτη 1980). Την πορεία του δρόμου στην Ηλεία μαρτυρούν τα λίθινα ενεπίγραφα οδόσημα-στήλες («μιλ(λ)ιάρια» ή «μιλ(λ)ιαρήσια», *milliaria*) τοποθετημένα ανά χίλια (*mille*) βήματα, δηλ. ένα μίλιον. Μέχρι σήμερα έχουν εντοπιστεί τέσσερα τα οποία έχουν βρεθεί σε θέσεις πλησίον της θάλασσας όπως το Επιτάλιο (Θέμελης 1969, 16-17, εικ. 1) και η Σκαφιδιά (Βικάτου 1999, 244). Τα υπόλοιπα δύο αφορούν μεσόγειες θέσεις, εκ των οποίων το ένα έχει εντοπιστεί στην Φιγάλεια (Λαμπροπούλου 1991, σ. 283, υποσ. 3) και δεν αποκλείεται να αφορά στον ίδιο δρόμο δεδομένου ότι σύμφωνα με τις έρευνες του Cooper η πόλη διέθετε λιμάνι με νεώσοικους και αγκυροβόλιο στην πλωτή τότε Νέδα, σε απόσταση 11 χλμ. από την θάλασσα (Cooper 1972, 359-363). Ένα τέταρτο οδόσημο από πωρόλιθο με μη αναγνώσιμη επιγραφή (Βικάτου 1999, 243) αναφέρεται από την περιοχή της Δαφνιώτισσας (Μουζικά) περ. 10 χλμ. ΝΑ της Ήλιδας, το οποίο, ωστόσο, δεν αποκλείεται να ανταποκρίνεται σε διαφορετικό οδικόν άξονα. Η πορεία του δρόμου (βλ. Baladié 1980, 267-277) τεκμαίρεται άμεσα από την αρχαία γραμματεία (Στράβων VIII, 3, 10) και έμμεσα από την μάλλον μεταγενέστερη λίθινη με τρεις χτιστές καμάρες εκ των οποίων η κεντρική μεγαλύτερη, γέφυρα του ρέματος Ανύσατος στη Μυρσίνη (κατά πάσα πιθανότητα η Μύρσιος ή αργότερα Μυρτούντιον, βλ. Στράβων, ό.π.) σε χρήση ακόμα και σήμερα (σύμφωνα με την από 20-10-1997 αναφορά του υπογράφοντος στην Ζ'ΕΠΚΑ) πλησίον του ενός από τα δύο σημαντικότερα λιμάνια της Ηλείας από την αρχαιότητα, της Κυλλήνης (σε απόσταση π. 8 χλμ. ανατολικότερα). Οπωσδήποτε, ο προαναφερόμενος κλάδος της Εγνατίας θα περνούσε και από το άλλο μεγάλο λιμάνι, τη Φειά, όπως άλλωστε δείχνει και το οδόσημο της γειτονικής Σκαφιδιάς. Ένας άλλος συσχετισμός της πορείας του δρόμου θα μπορούσε να γίνει με τις λουτρικές εγκαταστάσεις. Πράγματι, τόσο στην Σκαφιδιά, όσο και στο Επιτάλιο υπήρχαν λουτρά ρωμαϊκής εποχής. Το ίδιο θα μπορούσε κανείς να υποθέσει και για τα επίσης σημαντικά λουτρά της Κυλλήνης, τα οποία ήταν επιπλέον και ιαματικά, το ίδιο και τα αντίστοιχα λουτρά του Καγιάφα, απ' όπου η διέλευση του δρόμου θα ήταν υποχρεωτική λόγω της στενής λωρίδας που σχηματίζεται για αρκετά χιλιόμετρα ανάμεσα στο όρος Λαπίθας και τη θάλασσα. Την ίδια λειτουργία θα μπορούσαν να έχουν ρωμαϊκά κτήρια και βορειότερα, στη Μανωλάδα, όπου επίσης υπάρχουν, στην περιοχή της Υρμίνης, ιαματικά λουτρά. Σχετικά ευρήματα στην περιοχή χρονολογούνται ήδη από τον 1^ο αι. μ.Χ. (Ματζάνας 2007, ΑΔ, Χρ. Β1, υπό έκδοση). Επίσης, αρκετά κοντά στο νεκροταφείο των Σαβαλίων, περίπου 3,2 χλμ. ΝΑ, στη γειτονική Κουρούτα, εντοπίστηκαν το 2008 και ανασκάπτονται από την Ζ' ΕΠΚΑ

λουτρικές εγκαταστάσεις των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων. Δεν αποκλείεται λοιπόν το ρωμαϊκό νεκροταφείο των Σαβαλίων να ανήκει σε ένα πόλισμα με μικρό λιμάνι και να ανταποκρίνεται σε έναν από τους μικρούς σταθμούς (Mutationes) ανεφοδιασμού της Εγνατίας. Φαίνεται πιθανό ότι στα περισσότερα σημεία του, ο δρόμος αυτός που περνούσε από πεδινές εκτάσεις και όπου η πέτρα σπάνιζε, δεν θα διέθετε λίθινο κατάστρωμα και για το λόγο αυτό δεν έχει σωθεί κάποιο τμήμα του ως τις μέρες μας. Τέλος θα συνέπιπτε εν μέρει με την αναφερόμενη συχνά στον Πausανία πεδινή οδό που συνέδεε την Ήλιδα με την Ολυμπία.

Μιας δεύτερη αρχαία, αυτοκρατορικών χρόνων, γέφυρα περίπου 25 χλμ. ΒΑ των Σαβαλίων, στην περιοχή της Οινόης (πρώην Κούλουγλι) η οποία διασχίζει τον Πηνειακό Λάδωνα θα αποτελούσε ίσως μέρος μιας άλλης μικρότερης αρτηρίας κάθετης προς την προηγούμενη η οποία θα συνέδεε τα παράλια με την Ακώρεια/Αρκαδία. Σε συνδυασμό όμως με το οδόσημο της Δαφνιώτισσας η οποία βρίσκεται περίπου 5 χλμ. Δ. της Οινόης, αποτελεί ίσως μαρτυρία της αναφερόμενης στα *Ηλιακά* [VI, 22,5] από τον Πausανία, περ. 160-170 μ.Χ., και τον Στράβωνα (VIII, 3, 10) ορεινής οδού που συνέδεε την Ήλιδα/Ηλειακή Πύλο με την Ολυμπία. Σημαντική προς αυτήν την κατεύθυνση είναι η πληροφορία του Θεόφραστου για την παρουσία κοιτασμάτων ανθράκων στον δρόμο αυτό (Θεοφρ. *Περί λίθων*, 2, 16) Το συγκεκριμένο χωρίο αποτελεί μια επιπλέον αυτών του Πausανία και του Στράβωνα, έμμεση μαρτυρία για τον ορεινό δρόμο Ήλιδας-Ολυμπίας ο οποίος θα περνούσε από την περιοχή της Ωλενας, όπου πλησίον αρχαιολογικών θέσεων έχουν παρατηρηθεί παχιά στρώματα λιγνίτη σε συσχετισμό με αποτυπώματα φύλλων δρυός (Ματζάνας 2007, ΑΔ, Χρ. Β1, υπό έκδοση) και έχουν εντοπιστεί αποτυπώματα φύλλων, τα περισσότερα δρυός, εντός μαργαϊκών στρωμάτων, κατά πάσα πιθανότητα του Τριτογενούς.